

ZAHARTZE DEMOGRAFIKOA

RAMON SAIZARBITORIA

---

1 981eko Etxebizitza eta Biztanleriaren Zentsuaren analisia¹ egiterakoan, honela zioten, hitzez hitz, EUSTAT - Euskal Estatistika Erakundeok: «Euskal Herriko Komunitate Autonomoko biztanleria zerk berezi izan duen eta oraindik ere zerk berezten duen azpimarratu beharko balitz, hautabideak seguraski bi aspektu hauetarantz joko luke: bere gaztetasuna eta, aldi berean, halako konstantzia bat, demografiaren ikuspuntutik begiratuta osatzen duten talde handien pisuari dagokionez».²

Gaur egun berriz, EUSTATEk, euskal biztanlegoaren beharadari eta zahartzeari aurre egiteko, familiaren laguntza-

rako zerbitzuak sortzea aholkatzen du;³ izan ere, biztanleen zahartzea, 1981ean jada iragarria, biziki bizkortu da ondorengo hamar urteetan.

**BIZTANLEGOAREN BANAKETAREN BILAKAERA, ADIN-TALDE
HANDIETAN (PORTZENTAIETAN)**

ADINA	E.A.E.					NAFARROA
	1960	1970	1975	1981	1991	1991
0-19	35,1	36,1	36,0	34,4	24,1	25,4
20-64	57,2	55,6	55,2	56,5	52,5	59,4
≥ 65	7,7	8,3	8,8	9,1	13,4	15,2
Guztira	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Hurria: EUSTAT

1991. urteari dagokion biztanleen azken zentsuan, 65 urte edo gehiagoko biztanlegoaren portzentaiak populazio osoaren %13 gainditzen du, eta hurrek eta 20 urtetik beherako gazteek, berriz, ez dute osatzen Euskal Autonomi Elkartearen administratiboki elkartutako biztanleen laurden bat ere. Batezbestekoetan, biztanle zaharrak bikoiztu egin dira hogeita hamar urteren buruan; hala ere, gure zahartzea —betiere Gipuzkoa, Bizkaia eta Arabaz ari garela— nabarmenagoa da piramidearen oinarrian goialdean baino, alegia, gure zahartzearen ezaugarri garrantzitsuagoa da haurren proportzioa txikia delako, zaharren biztanlego osoan zenbateko handia izateagatik baino.

Nafarroako egoera nahiko antzekoa da; zahartzarora goialdean handiagoa bada ere, 65 urtetik gorakoen batezbestekoa %15 baino handiagoa baita, eta kontuan hartu kopuru horretatik aurrera demografoek biztanleriaren egiturak goitik oso zahartutzat hartzen dituztela. Ipar Euskadiri dagokionez, esan bezala Europako estatistiketan Akitaniako lurraldean sartua, pentsa daiteke askoz ere zaharkituago dagoela, izan ere, Akitania Europako komunitatea osatzen duten estatuekin orokorki konparatuz 65 urtetik gorakoen tasa handiena azaltzen baitu eta oso eskualde gutxi gainditzen dute bere ehuneko ia 17a.

**INDIKADORE DEMOGRAFIKO BATZUK
1989 urtea**

	Jaiotzak □1.000 bizt.	Heriotzak □1.000 bizt.	Biztanl. < 15 urte	Biztanl. > 65 urte
E.A.E.	8,1	7,3	19,1	11,3
Nafarroa	9,5	8,6	19,0	14,0
Espainia	10,4	8,4	20,7	13,0
Akitania	11,3	10,6	18,1	16,7
Frantzia	13,5	9,4	20,3	13,7
Belgika	11,8	10,0	18,4	14,3
Danimarka	12,0	11,6	17,3	15,5
Alemania	11,0	11,2	14,8	15,4
Ellada	10,0	9,1	19,6	13,7
Irlanda	14,7	8,9	27,8	11,3
Italia	9,9	9,2	17,3	14,1
Luxemburg	12,4	10,6	17,1	13,4
Holanda	12,7	8,7	18,3	12,7
Portugal	12,0	9,7	21,5	12,9
Erresuma Batua	13,6	11,5	18,9	15,6

Iturria: EUROSTAT

Gauza nahiko ziurra dirudi, beste faktore lagungarri batzuk alde batera utzita, horien artean Ipar Euskadik jasotzen duen jubilatuen inmigrazioa, gure zahartze demografikoa ugalkortasunaren beherakadaren zordun izatea. Beherakada hori zahartzearen prozesu demografikoaren egiazko kausa bezala hogoita hamar bat urte irauten duenean hartu ohi da eta Euskal Autonomi Elkartearen eta Nafarroan aldi hori bete da honezkerok, ezen, mantso bada ere, 60. hamarkadako lehen urteetan jaiotzek behera egin zuten, nahiz eta, hori bai, 80. urteetan gertatu erabateko beherakada.

**JAIOTZAK 1000 BIZTANLEKO
UGALKORTASUN-TASA SINTETIKOA
EUSKAL HERRIKO A. E.**

	1964	1967	1975	1985	1989
Jaiotzak 1000 bizt.	24,5	22,2	19,5	9,6	8,1
Ugalkortasun-tasa sintetikoa	-	-	2,680	1,256	-

Izan ere, Autonomi Elkartean 85. urtean 75.ean izandako jaiotzen erdia gertatu zen, eta 25 urteko epean hiruz zatitu da biztanleko jaio direnen kopurua. Ugalkortasunaren azken indize sintetikoa 1,256 da, eta horrek esan nahi du, ondo jakina denez, ez direla jaiotzen belaunaldi ordezkaritza betetzeko aski ume.

Aurrekoa eztabaida ezina delarik, eta edozein ikuspuntutatik ere kezagarria, esan beharra dago, nire ustez, zahartzearen auzia gehiegizko intsistentziaz eta tonu dramatikoegiaz ematen dela aditzera komunikabideetan.

Nire iritzian, eta soziologo serio askorenean, auzia, diodan bezala, kezagarria da, baina ez dramatikoa. Agian erreproduktzioari dagokion honetan kultura, kontraesankorra ez esatearren anbiguo batetik natorrelako —Genesiko «hazi eta ugaldu» horren ondoan, Eliza Katolikoak ikaragarri goretsi baitu birjintasuna— ez nau ni prospektibista eta tokologo interesatu batzuk adina izutzen jaiotza-kurben beherakadak.

(Gogoan dut nola behin, aita Prudencio birjintasunaren bertuteak azaltzen ari zitzaizkigularik nik, deabruak emandako argitasunaz seguraski, azaldu nion mundu guztiak bertute horren alde egiten bazuen, mundua kalkulatzen ez nekien baina nolana ere laburra somatzen nuen epe batean, ahitu egingo zela eta gauza izugarria iruditzen zitzaidala; berak ordea, bere irribarre zerutiar harekin ea mundu-bukaera doatsua gorik bururatzen ote zitzaidan erantzun zidan. Ixildu egin nintzen noski, baina ixiltasun haren frustraziotik sortu da agian, ez beti konnotazio moralik gabe, komunikabideetan ugari azaltzen diren diskurtsu natalistek eragiten didaten erreakzioa).

Jolasak alde batera eta zahartzen ari garela onartuz ere ez dut uste igarle askok dakusan panorama beltza erabat justifikatua dagoenik. Anna Cabre eta Andreu Domingok⁴ dioten bezala bada egungo egoera ezinbestekoa balitz bezala interpretatzeko joera eta sarritan gehikeriaz estrapolatzen da etorkizuneko eszenategietara, zahartze jasanezina, biztanleriaren gainbehera, edo honen aldakuntzak eraginiko nortasun galtzeak ziurtzat ematen direlarik. Kontsolagarri lekiguke ordea Suedian, duela hamabost urte 65 urtetik gorakoen kopurua %18 inguru zela eta ez zitzaiera ezer gerta jakitea; eta ez hori bakarrik, egun XX. mendean ezagutu duen ugaltasun-tasarik handiena

lortuz, 2,5era iristeko bidean teknikoki «boom» izena mereziko lukeen fenomeno demografiko duela hamabost urte pentsaezina ari dela ezagutzen. Gertakizun honek, Europan zehar jaiotze-tasak eutsi edo gora egiten diotela ikusteak alegia, hor zehar ileta joka dabilen zenbaiten mezu ilunari kontrapuntu esperantzagarria jartzen dio dudarik gabe.

Bestalde, eta hau bai da garrantzitsua, garbi izan behar genuke auren-aurrera ezin direla inola ere bat egin analogiaz zahartze deritzogun fenomeno soziodemografikoa eta adinarekin gizakiok pairatzen dugun beherakada biologikoa. Gizarte zahartu batek ez du zertan pertsona zahartu batekin bat etorri behar: soziologiaren lehen printzipioa da entitate desberdinak direla gizartea eta gizartea osatzen duten parteen batuketa. Hain zuzen ere, fenomeno sozialak bere konplexutasunean ulertzeko gaitasun ezaren ondorioz, animalien paradigmara jotzen da sarritxo maila hori gainditzen duten gauzak agertzeko, ondorio arriskutsuz gehienetan; gogora bestela Herbert Spencer eta orokorki darwinismo sozialak eragindakoak. Formula horrek, nabarmen denez, ekintza irrazionalen justifikazio filosofikoa dakar, hala nola, *verbi gratia*, esplotazio, gerra eta torturarena.

Beraz, ezerk ez du justifikatzen gizarte zahartu bati animalia zahartu baten ezaugarriak egozte, eta *a priori* ezin dugu ziurtatu osatzen ari garen moduko talde «zahartu» baten kideak gizarte gazte batekoak baino zoritxarrekoagoak edo insolidarioagoak izango direnik.

Nolanahi ere, ugalkortasunaren beherakada hori prokrea-zio-eredu arrazoizko bati zor zaio, eta ez dirudi prozesu hori bazter daitekeenik, ezta komeni denik ere. Kontrazepzio egoki bati esker bikoteek izan behar duten ondorengoen kopurua muga dezakete; horri esker erreprodukzioa norberaren aukeraren arabera gauza bihurtu da pixkanaka, eta horretan eragin kas-karra izan dezakete neurri sozio-politikoek.

Ondo da natalistek eskatzen dituzten neurrietako batzuk ezartzea, bidezkoak baitira, ez besterik, hala nola gazteentzako etxebizitzaren promozioa, edo familiaren laguntzarako zerbitzuak, seme-alabak munduratzea eta behar bezala hazitzea errazten baitute, baina, gaztetze demografikoari begira, ezin da horietatik gauza handirik espero. Jaiotze-tasaren hazkunt-

dean eragin garbia izan duten neurri bakarrak kontrazepzioaren eta abortoarean debekua izan dira, Stalinek lehenbizi eta Ceaucescuk gero erabili zituztenak, estatistikoki froga daitekeen arrakastaz.

Soluzio horiek, noski, ezin dira gure artean ezarri, eta inzentibazio-neurri positiboak proposatzen dituztenek, jendea, hileko pezetatxo batzuen truke, seme-alabak ekartzera anima dadin, ez dakite politika demografikoak ezin direla eraginkorrak izan, eta zorionez esango dugu, ez badute oinarrizko baldintza bat betetzen, alegia, desio diren seme-alaben kopuruari dago-kionean, biztanlegoaren desio eta behar sakonei erantzutea.

Zahartze demografikoak oinarrrian duen benetazko arazoa zera da, mendekotasun-tasa, hots, lanean *ari* eta *ari ez* direnen arteko aldea ikaragarri handia izatera irits daitekeela eta, horrenbestez, aurreneko multzo horrek bigarrena ezin babestu izatea.

Gure kalkuluen arabera, zaharrek, biztanleen % 10 baino askoz gehiago ez izanik, Gizarte-Laguntzaren diruen % 30 hartzen dute eta European berriz, oro har, gizarte-babesaren laurdena jasotzen dutela bota ohi da.

Horrenbestez, ez da txantxetan hartzekoa izango, mendekotasun-indizea, hau da, 60 urte eta gehiago 20-59 urtekoen p roportzioa duela hogeit hamar urte % 12 izatetik, 2000 urterako % 30 inguru izatera iristen bada. Dena den, gai honi buruz agibide batzuk beharrezkoak gertatzen dira.

Lehen eta behin, esan behar da, gai honi buruzko azterketa asko eginagatik ez dagoela oso argi zahartzeak berak zernolako ondorio ekonomikoak ekar ditzakeen P. Hagemannek eta Giuseppe Nicolettik⁵ oso ongi aditzera ematen dutenez faktore demografikoen eta ekonomikoen gurutzaketa erabat konplexua baita eta gainera, ezinezkoa zaigu errealitatean oinarrituko litzatekeen adibideez baliatzea ez baitago gaur egun aurreikusiten den zahartzerik ezagutu duen herririk».

Gutxi balitz, esango litzateke gaiak berez duen baino garrantzi gehiago ematen zaiola hedabideetan batez ere —bestela dela esango nuke literatura zientifikoan— berez fenomenoak duen eragin ekonomikoa ilunduz; halere, ikerketa ezkorren arabera biztanlegoaren egitura aldatzeak gizarte gastuak 40 urteren buruan % 21 haztea ekarriko badu (urtean 0,5) bai-

korrenek, %2-7 bitartean ezartzen dute hazkuntza posiblea denbora-tarte berean.⁶

Bestetik, kontuan hartu behar da, krisi-egoeramaurrean helduak/zaharrak arteko mendekotasun-indizearen bilakaerak baino —eta hori azpimarratzen da gehiena— garrantzi handiagoa duela lanean *ari/ari ez* direnen artekoak, askoz azkarrago hondatzen baita bigarren hau. Gaur egun, Hego Euskadin, 65 urtetik gorako pertsona bakoitzeko 4,5 ari da lanean. Horixe da auzia, lan egin nahi duen guztiak ez duela lan aukerarik izaten, alegia. Auzia, *per se*, ez datza zahartzean berean, ez da hori behintzat auziaren muina.

Arazo larriena zera da: alde batetik gero eta zahar gehiago «sortzen» dela artifizialki, produzki-sistemak gero eta lehenago ematen baitio zahar-estatusa biztanleriari langileak gero eta lehenago erretiratzen dituen neurrian. Gero eta lehenago adinari bagagozkio, kronologiaren ikuspegitik beraz, eta zer esanik ez fisiologiaren ikuspegitik, jakina denez besteak beste bizimoduaren hobekuntza medio, gero eta osasuntsuago iristen baitira gizon-emakumeak erretiroaren adinera. LNEren ikerketetan ageri denez, Europan, batezbeste, behin-betiko lan uztea bost urte lehenago gertatzen da gaur egun orain dela hamar urte baino, eta langabezia-laguntzaren erdia baino gehiago lanari behin-betiko utzi diotenezako izaten da.

Beraz, zer dela eta ematen zaio horrenbesteko garrantzia biztanlegoaren zahartzeari? Bi gertaera hauen artean kausazko erlaziorik ba ote dagoen bilatu nahi izan gabe ere, dudarik ez da, biztanlegoa zahartzeak sortu duen larridurarekin batera, gero eta pentsio-plan pribatu gehiago eskaintzen direla komunikabideetan. Bestalde, gero eta zabalduago dago gazteen artean zaharrak gizarteko talde pribilegiatu eta intsolidario bat direla. Azken finean, zahartze demografikoaren lehen irakurketa ximple baten bidez ez litzateke harritzekoa zenbait gaztek zaharrak sobran daudela ateratzea ondorioztat. Hori dela eta, egile batzuek adierazi dute belaunaldi arteko krisi-baten perspektibak, babes sozialaren politika desegituratzen saiatzen den argudio ideologiko eta estrategia huts baten papera betetzen duela.⁷

Nolabait saldu nahi da gizarte-babesa, eta Zaharrentzako Gizarte-Laguntzaren Politika bereziki, krisiak jota daudela gero

eta zahar gehiago dagoelako, nahiz eta benetan krisiak jota dagoena politika horren ingurukoa izan. Ikuspegi horretatik begiratu gero, jubilaria langabeziaren irtenbidetzat hartzearen ondorio da Zaharrentzako Gizarte-Politikaraingainbehera: lan egin dezaketen asko lan-merkatutik gero eta lehenago baztertzean datza lanean *ari* eta *ari ez* direnen arteko oreka kinka larrian jartzearen arrazoia. Gestio-krisi baten aurrean gaude beraz, politikaren beraren krisi baten aurrean baino.

Kritiko are zorrotzagoak ere badira; Anne Marie Guillemardek, adibidez, zahartze demografikoaren auzia, gizarte politikak eta azken buruan, Welfare State, Ongizatearen estatua edo Estatu Sozialaren desegituraketa lortzeko aitzaki gisa erabili izanaren hipotesia baztertu gabe, uste du herrialde aurreratuenean erakundeek zahartzearen auziari eman dioten irtenbidea ez dela egokia izan, ezaktibotasunera kondenatuz haien bazterreratzea izan baitu ondorio.

Nonnahitik ikusita ere, geroa ez dago argi: ikasle 30 urte arte, 50ak bete ondoren jubilatuz, produkzio-sistemaren irrazionaltasunak, gizarte-antolakuntzarenak, gure bizimoduaren sistema erak, segurtasunaren eta hazkunderaren iturrietatik aldi berean edan beharrak, horrek guztiak, krisira garamatza, eta hondamendira garamatzake. Zahartze demografikoak ez du errua. Politikoez, enpresarietz eta sindikatuek gai horren gainean egiten dituzten aipamenak buruzuritze-ahalegin bat baino ez dira, arazoen iturria kausa mugaezinetan, fenomeno naturaletan, harako «pertinaz sequía» haren ordezkotetan bilatu nahia, alegia.

Irtenbide bakarra, babes-sistema publikoak kentzeko bantzuek egiten duten aldarrikapenaz gainera, hauxe litzateke dudarik gabe: lana banatzea, logika ororen aurka zahartzarora aurreratzen duen adin-muga arbitrarioa haustea, bizi aroen bereizketa funts gabeak behin-betiko desagertaraztea eta, hori lortu ahal izateko, ikasketarako denbora, aisia eta lana era arrazional batean banatzea, nor bere bizitzan egin nahi edo izan nahi duenaren arabera.

Beharbada, utopiatzat hartuko da hau guztia, baina gainerako irtenbideak adabaki pasaratuak jostea dira, ez bada, gutxi batzuen interesen alde, gizarteak atzerako urratsa egiteko gogo bizia.

BIZTANLERIAREN EGITURAKETA

ADINA	E.A.E.		NAFARROA	
	1984/85	1991	1984/85	1991
0-19	21,6	16,9	21,9	17,3
20-64	68,1	70,5	65,3	67,5
≥ 65	10,3	12,6	12,8	15,2
Guztira	100,0	100,0	100,0	100,0

ADIN-TALDE HANDIEN BILAKAERA (1986-2016)**BIZTANLEGO OSOAREN BATEZBESTEKOAK**

ADINA	1996	2001	2006	2011	2016
< 15	13,55	13,63	15,37	16,63	16,09
15-64	72,10	69,98	67,73	65,56	64,68
≥ 65	14,35	16,39	16,90	17,81	19,23
TOTAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

1. Zoritzarrez aski zaila da Euskal Herria demografiaren ikuspuntutik aztertzea hiru erakunde estatistikoren kargu zatitzen baita datuak jasotze, lantze eta argitaratze-lana: EUSTAT Euskal Komunitate Autonomoaren kasuan, INE Nafarroaren kasuan eta INED Iparraldeko eskualdeari dagokionean. Azken kasu honetan gainera EUROSTATen estatistika europarretan bezala hiru lurraldeak Akitaniaren barruan kokatzen direlarik.

2. Eusko Jaurlaritzak. Estatistika Zuzendaritza. 1981eko Euskadiko Komunitate Autonomoko Etxebizitza eta Biztanleen Zentsua.

3. *Expansión*, 1993ko urtarrilak 12, astelehena.

4. CABRE, Anna & DOMINGO, Andreu: «Reflexiones desde la demografía», *Revista de Economía*, 13. zk., 1992.

5. HAGEMANN, R.P. & NICOLETTI, G.: «Les dimensions économiques du vieillissement démographique», *Problèmes Économiques*, 2.156 zk., 1990.

6. Aditu askorentzat, zahartze demografikoarekin lotzen den gastuhanditzea, horrekin berareki zerikusia duten beste faktore batzuei dagokio. Thomas E. Gatzenek adibidez —Population aging and the growth of health expenditures. *Journal of Gerontology. Social Sciences*, 47. lib., 3. zk., 1992—dioenez, 60-80 bitarteko urteetan 20 herrialdetan egin zen azterketa batean, nahiz eta osasun-zerbitzuetakoa gastuen handitzeak biztanlegoaren zahartzearekin zerikusia izan, gastu-handitze hori zahartzearen beraren eta kontuan hartzen ez diren beste faktore batzuen (pertsoneko bakoitzeko errenta, adibidez) arteko beste lotura bati dagokio. Templeko Unibertsitateko Health Finance-ko autore horren ustez, behin faktore horiek mendearen hartu ondoren amaitzen dira adin-egituraketaren eta osasun-zerbitzuen diruen zenbatekoaren arteko zerikusia.

7. Cfr. KINGSON, Eric R.: «Le vieillissement de la génération du baby boom aux États-Unis: état du débat politique». *Revue Internationale de Sécurité Sociale*, 44 lib., 1-2 zk., 1991.